

UNELE ASPECTE PRIVIND DREPTURILE DE AUTOR ȘI DREPTURILE CONEXE

A. Gurău

Academia de Studii Economice din Moldova

1. NATURA JURIDICĂ A DREPTULUI DE AUTOR

Natura juridică a dreptului de autor a făcut și continuă să facă obiect de controversă, deși în privința conținutului dreptului de autor există aproape consens. Calificat sau asimilat la începuturi ca drept de proprietate, s-a remarcat, mai târziu, că dreptul de autor trebuie să protejeze și drepturi cu un caracter nepatrimonial, iar protecția acestora nu poate fi asigurată în cadrul dreptului comun al proprietății. O lungă perioadă de timp, dreptul autorului de opere literare și artistice a fost considerat și protejat ca o aplicație a proprietății. În Franța, ideea este formulată pentru prima dată de către Louis d'Hericourt și reluată în 1777 de un alt avocat, Cochu, care considera proprietatea autorilor asupra operei lor ca fiind "cea mai sacră". Diderot susținea că "ori autorul este proprietarul operei sale, ori nimeni nu este stăpânul bunurilor sale", iar Lamartine considera dreptul scriitorului ca fiind cea mai sacră dintre proprietăți, cerând, în Parlament, prelungirea drepturilor patrimoniale ale moștenitorilor la 50 de ani. Au existat în epocă și voci izolate care afirmau că dreptul de autor nu poate fi asociat nu noțiunea de proprietate, acest drept nefiind decât o recompensă pentru un serviciu social. Jurisprudența franceză, într-o hotărâre din 1880, a asimilat proprietatea literară cu proprietatea asupra bunurilor mobile, cu excepția duratei, limitată din rațiuni de interes public. În 1887, jurisprudența franceză a înlocuit cuvântul "proprietate" cu acela de "monopol" și de "drept exclusiv", pentru că ideea de "proprietate" asociată cu produsul creației intelectuale, era și este de natură să ignore, să nege chiar, drepturile morale ale autorilor de opere [1].

În perioada în care Republica Moldova făcea parte din Uniunea Sovietică, legislația privitoare la dreptul de autor era cea sovietică, inclusă ca secțiune în Codul Civil. Pe lângă aceste dispoziții existau și unele legi distincte ce reglementau modul de remunerare al scriitorilor, artiștilor plastici, muzicienilor, artiștilor interpreți, etc., specificând seturi de tarife pe grupe de lucrări. Este vorba, în special, de Decretul Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești nr. 75 din 24 februarie 1977.

O dată cu transformările intervenite la începutul anilor '90, alături de alte țări din fostul bloc socialist, în Republica Moldova vechea

legislație privind creația intelectuală a fost de asemenea modificată. Cel mai important pas, în acest sens, a fost făcut prin adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova în ședința din 23 noiembrie 1994 a Legii nr. 293-XIII privind dreptul de autor și drepturile conexe, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 13(34) din 2 martie 1995.

Fără îndoială, adoptarea legii sus-menționate a însemnat crearea unui cadru legislativ calitativ nou în domeniul protecției proprietății intelectuale. Legea face aplicare principiilor enunțate în *Constituție* (art. 33 – Libertatea creației):

"(1) Libertatea creației artistice și științifice este garantată. Creația nu este supusă cenzurii.

(2) Dreptul cetățenilor la proprietate intelectuală, interesele lor materiale și morale ce apar în legătură cu diverse genuri de creație intelectuală sunt apărate de lege.

(3) Statul contribuie la păstrarea, la dezvoltarea și la propagarea realizărilor culturii și științei naționale și mondiale."

Legea nr. 293/1994 este, cu câteva excepții minore, este influențată, în mare parte, de Legea Federației Ruse privind dreptul de autor și drepturile conexe adoptată în 1993, care a servit drept sursă de inspirație pentru majoritatea legilor țărilor *Comunității Statelor Independente (CSI)* [2].

2. NATURA COMPLEXĂ A DREPTULUI DE AUTOR

Caracterul complex al dreptului de autor este consacrat în sistemul Convenției de la Berna și a fost însușit, cu unele rezerve, de către țările membre ale Uniunii de la Berna. Însușirea acestei teorii în țările Uniunii de la Berna nu a pus capăt disputelor și evoluțiilor dihotomice, în cadrul acestei concepții despre natura dreptului de autor fiind formulate două teorii: monistă sau unitară și dualistă.

Teoria monistă susține că între personalitatea autorului și opera realizată de acesta există o legătură strânsă, care împiedică disocierea drepturilor morale de cele patrimoniale și ierarhizarea lor. Potrivit acestei concepții, drepturile morale constituie prerogative ale dreptului de autor, având aceeași valoare și durată ca și drepturile patrimoniale.

Sistemul monist admite transmisiunea dreptului de autor, în întregul său, moștenitorilor sau persoanelor indicate de autor, în persoana

succesorilor drepturile morale având același caracter absolut și discreționar ca și persoana autorului [3].

Sistemul monist este consacrat în prezent în legea germană a dreptului de autor și drepturile conexe din 1965 (lege care a fost modificată în 1985).

În sistemul dualist, se consideră că drepturile morale și drepturile patrimoniale au o existență și un regim juridic distinct, aspectul dominant al dreptului de autor fiind dreptul moral.

În acest sistem, odată ce opera a fost publicată, drepturile patrimoniale ale autorului pierd starea de drepturi eventuale, capătă actualitate și certitudine. Drepturile morale nu-și încetează însă existența odată cu publicarea operei, ci dimpotrivă, o însoțesc, exercitându-și – în anumite limite – influența chiar și după ce autorul a încetat din viață și după ce drepturile patrimoniale au încetat să mai fie recunoscute moștenitorilor.

Soluția dreptului de autor ca drept dualist este soluția adoptată în aproape toate țările Europei, cu excepția Germaniei, îndeosebi după ce, ca urmare a *Convenției de la Roma* din 1928, ea a fost adoptată și în textul *Convenției de la Berna* (revizuire ce a intrat în vigoare la 1 august 1931) [4].

3. OBIECTUL PROTECȚIEI ÎN CADRUL DREPTULUI DE AUTOR

Opera este o creație specific umană, o creație a spiritului, un produs cultural. Opera este, prin multitudinea genurilor și a rolurilor o noțiune cu un conținut complex și divers, o noțiune care și-a îmbogățit conținutul, iar această tendință de îmbogățire continuă să se manifeste și în zilele noastre. Noțiunea de "operă" și-a îmbogățit conținutul în ultimii ani cu noi categorii, între care ultimele venite sunt operele audiovizuale, programele pentru calculatoare, bazele de date, hologramele, muzica electronică.

Convenția de la Berna, în art. 2, vorbește numai despre operele literare și artistice, dar în această categorie sunt incluse "toate lucrările din domeniul literar, științific și artistic, oricare ar fi modul sau forma de exprimare [...] precum cărțile, broșurile și alte scrieri; conferințele, alocuțiunile, predicile și alte opere de aceeași natură; operele dramatice sau dramatico-muzicale; operele cinematografice și pantomimele; compozițiile muzicale cu sau fără cuvinte; operele cinematografice, cărora le sunt asimilate operele exprimate printr-un procedeu analog cinematografiei; operele de desen, de pictură, de arhitectură, de sculptură, de gravură, de litografie; operele fotografice, cărora le sunt asimilate operele exprimate printr-un procedeu analog fotografiei;

operele de artă aplicată; ilustrațiile, hărțile geografice; planurile, crochiurile și operele plastice referitoare la geografie, la topografie, la arhitectură sau la științe"[5].

Legea nr. 293/1994 indică acele semne distinctive ce caracterizează opera protejată de normele dreptului de autor și anume: "dreptul de autor protejează operele creației intelectuale în domeniul literaturii, artei și științei exprimate într-o anumită formă obiectivă ce permite a le reproduce atât publicitate, cât și nepublicate indiferent de forma, destinația și valoarea fiecărei opere, precum și de procedeu de reproducere a ei" [6].

Pentru ca o operă să fie protejată de normele dreptului de autor este necesar să se conțină următoarele trăsături:

1. Opera se referă la unul din domeniile: artă, literatură sau știință.

2. Opera este un rezultat al creației intelectuale.

3. Opera este exprimată într-o anumită formă obiectivă (sau alte forme cunoscute în prezent sau care urmează a fi descoperite în viitor), ce permite reproducerea ei atât publicată cât și nepublicată.

4. Opera e protejată indiferent de destinația și valoarea ei științifică, literară sau artistică [7].

Dreptul de autor asupra operei de artă, literatură sau știință apare din momentul creării operei sau mai precis din momentul fixării operei pe un suport material. Pentru apariția unei protecții asupra operelor de artă, literatură și știință nu sunt înaintate cerințe de a respecta careva formalități. Aceasta se menționează în art. 4 al *Legii 293/1994*, care stabilește că "pentru apariția și exercitarea dreptului de autor nu se cere înregistrare, alte proceduri speciale sau respectarea altor formalități".

Din momentul aderării Republicii Moldova la *Convenția Mondială Universală cu privire la drepturile de autor* orice autor are dreptul de a informa publicul despre drepturile sale asupra operei prin folosirea simbolului dreptului de autor. Acest simbol este alcătuit din trei elemente:

1. Litera latină C inclusă într-un cerc - ©;

2. Numele (denumirea) titularului drepturilor exclusive de autor;

3. Anul primei publicări a operei.

Exemplu: © Numele Prenumele, anul.

Acest semn se imprimă pe fiecare exemplar al operei. "Semnul, numele și data publicării se va imprima la cel mai văzut loc pentru a se vedea clar că drepturile de autor sunt protejate" [8].

3.1. Categoriile de opere protejate în dreptul nostru

Majoritatea sistemelor de drept nu cuprind o enumerare a categoriilor de opere în cadrul dreptului de autor, mărginindu-se fie la o definiție

cu caracter general al obiectului dreptului, fie la o referire la cele trei mari categorii de clasificare doctrinară, respectiv: opere literare, opere artistice și opere muzicale [9].

Legea noastră, la fel ca și legislațiile adoptate în alte țări în ultimii ani [10], enumeră categoriile de opere protejate, dar enumerarea lor nu este limitativă, pentru că, înainte de a le enumera, folosește expresia "[precum și] în alte forme cunoscute în prezent sau care urmează să fie descoperite".

Constituie obiect al dreptului de autor, potrivit art. 6(2) din *Legea 293/1994*, operele originale și derivate (care au fost create plecând de la una sau mai multe opere preexistente) de creație intelectuală în domeniul literar, artistic sau științific, oricare ar fi modalitatea de creație, modul sau forma concretă de exprimare și independent de valoarea și destinația lor, cum sunt:

a) operele literare (cărți, broșuri, articole, programe pentru computer, etc.);

b) operele dramatice și muzical dramatice, scenariile, proiectele de scenarii, libretele, sinopsiul filmului;

c) operele muzicale cu sau fără text;

d) operele coregrafice și pantomimele;

e) operele audiovizuale (cine-, tele-, videofilmele, filme cu diapozitive, etc.)

f) operele de pictură, sculptură, grafică și alte opere de artă plastică;

g) operele de arhitectură, urbanistică și de artă horticolă;

h) operele de artă aplicată;

i) operele fotografice și operele obținute printr-un procedeu analogic fotografiei;

j) hărțile, planurile, schițele și operele plastice referitoare la geografie, topografie, arhitectură și alte științe;

k) operele derivate și integrante (traducerile, adoptările, prelucrările și orice alte prelucrări ale operelor literare, de artă, științifice, aranjamentele operelor muzicale, enciclopediile, antologiile, culegerile, bazele de date, etc.).

Enumerarea legii noastre este mult mai completă decât cea a Convenției de la Berna, incluzând și opere pe care, în textul Convenției nu le întâlnim, cum sunt programele pentru calculatoare, comunicările, studiile, cursurile universitare, manualele școlare, proiectele și documentațiile științifice. În Franța, între operele protejate sunt enumerate și creațiile industriei de îmbrăcăminte și podoaabele [11].

Se disting două categorii de opere de artă, literatură și știință care sunt considerate a fi înrudite: opera comună și opera colectivă. Opera comună este rezultatul colaborării creative a două sau mai multe persoane, cărora *Legea nr. 293/1994*

în art. 11 le atribuie calitatea de coautori. Opera comună poate fi divizibilă și indivizibilă. Opera este divizibilă prin faptul că autorul poate exploata partea sa din operă fără a dauna integritatea sau sensul operei, adică opera este alcătuită din mai multe părți care pot fi exploatate de sine stătător. Opera indivizibilă constituie un tot întreg și folosirea unei părți cauzează pierderea sensului și valorii sociale a operei în întregime.

Opera colectivă, conform art. 3 al Legii 293/1994, reprezintă o operă creată de două sau mai multe persoane fizice din inițiativa și sub conducerea unei persoane fizice sau juridice, cu condiția că această operă să fie publicată de ultima sub numele său.

3.1.1. Particularitățile specifice ale operelor literare

Legea nr. 293/1994 prevede că obiecte ale dreptului de autor sunt operele literare și anume: cărți, broșuri, articole, programe pentru computer. Așa opere literare cum sunt: cuvântările, prelegerile, comunicările, scrisorile sau notițele zilnice tot sunt protejate de normele dreptului de autor, cu toate că *Legea nr. 293/1994* nu stipulează direct acest lucru [12].

3.1.2. Particularitățile specifice ale operelor științifice

Deoarece *Legea nr. 293/1994* nu definește termenul de operă științifică, o asemenea definiție o găsim în literatura juridică, care definește opera științifică ca un domeniu al activității omenești îndreptate spre elaborarea și sistematizarea cunoștințelor obiective despre realitatea înconjurătoare.

Operele de știință au multe puncte de tangență cu operele de literatură, dar există și deosebire: "*opera de literatură se adresează sentimentelor, opera științifică la fel se adresează sentimentelor, însă rostul operei științifice nu este acela de a produce și impresiona prin valori estetice, ci de a transmite informații, într-o formă cât mai inteligibilă*" [13].

Operele științifice pot fi scrise și orale. Operele științifice scrise sunt acele opere care au o formă obiectivă de exprimare, au scopul de a familiariza publicul cu informații utile pentru creșterea lor profesională. Acestea sunt manuscrisele, cursurile de lecții, tezele de masterat, doctorat, etc. Operele științifice orale au același scop, adică de a ridica nivelul profesional, însă ele nu au un suport material, adică o formă obiectivă de exprimare. Acestea sunt comunicările științifice, lecțiile, discursurile publice, etc.

3.1.3. Particularitățile specifice ale operelor de artă

Din categoria operelor de artă fac parte obiectele dreptului de autor menționate în art. 6(2) al *Legii nr. 293/1994* și anume: operele dramatice și muzical-dramatice, scenariile, proiectele de scenarii, libretele, sinopsisul filmului. Operele de artă dețin un șir de tangențe cu operele literare, deoarece forma de exprimare și calitățile artistice sunt asemănătoare cu cele de la operele literare. Ca argument pot servi: dialogurile și monologurile personajelor ce alcătuiesc opera dramatică și forma de exprimare care este rostirea sau interpretarea publică. Deoarece operele dramatice sunt opere artistice, ele pot fi incluse în categoria operelor literare. La fel sunt protejate juridic și scenariile, proiectele de scenarii care tot fac parte din categoria operelor de artă. În dependență de genul operei puse pe scenă, distingem mai multe categorii de scenarii: dacă pentru balet scenariul reprezintă o expunere detaliată a subiectului, cu descrierea amănunțită a numerelor de dans, atunci în filme scenariul este o operă dramatică.

3.2. Creațiile intelectuale exceptate de la protecția dreptului de autor

Legea noastră conține o dispoziție (art. 7) potrivit căreia nu beneficiază de protecție legală a dreptului de autor:

a) documentele oficiale (legile, hotărârile judecătorești, alte documente) precum și traducerea lor oficială;

b) simbolurile și semnele statului (drapelul, stemele, ordinele, semnele monetare, etc.)

c) expresiile folclorice;

d) noutățile zilei și faptele cu caracter de simplă informație.

Același articol din *Legea nr. 293/1994* prevede că dreptul de autor nu se extinde asupra ideilor, metodelor, proceselor, sistemelor, procedeelelor, concepțiilor, principiilor sau descoperirilor.

Textele oficiale de natură politică, legislativă, administrativă și judiciară, precum și traducerile oficiale ale acestora, mijloacele de plată, stemele, sigiliile, emblemele, insignele, ecusoanele, medaliile, deși implică o activitate de creație și prezintă originalitate, se adresează populației și trebuie cunoscute de către toți cetățenii, de aceea difuzarea lor și posibilitatea de reproducere trebuie să fie liberă [14].

În privința discursurilor politice, a discursurilor pronunțate în debaterile judiciare, a conferințelor și alocuțiunilor pronunțate în public, potrivit art. 2 bis al *Convenției de la Berna*, ele pot fi excluse de la protecție și vor putea fi reproduse prin presă sau radiodifuzate, fără încuviințarea

autorului. Totuși, autorul beneficiază de drept exclusiv de a reuni, în culegere, aceste opere, caz în care ele se vor bucura de protecție.

3.3. Absența formalităților pentru protecția dreptului de autor

Legea nr. 293/1994 conferă protecție operelor de creație intelectuală necondiționat de îndeplinirea vreunei formalități. Simplul fapt al realizării operei, chiar neterminată și independent de aducerea ei la cunoștința publicului, este suficient pentru ca opera să fie protejată.

Convenția de la Berna recunoaște însă, pentru țările membre ale Uniunii de la Berna, dreptul de a dispune prin legislațiile naționale, că operele literare, artistice sau una ori mai multe categorii dintre ele nu sunt protejate, atâta timp cât nu au fost fixate pe un suport material.

În Franța, soluția protecției necondiționat de îndeplinirea vreunei formalități a fost adoptată în 1925. Acest sistem liberal de protecție a operei în lipsa oricărei formalități, constituie una din diferențele majore față de soluția de protecție în sistemul de *copyright* practicat de Statele Unite. În acest din urmă sistem, protecția este condiționată de îndeplinirea unor formalități din care să rezulte intenția autorului de a-și proteja opera și voința sa de a preveni căderea operei divulgate în domeniul public.

Bibliografie

1. **Roș Viorel**, *Dreptul de autor și drepturile conexe: tratat*, București, 2005;
2. **Yolanda Eminescu**, *Dreptul de autor*, Editura Lumina lex, 1997;
3. **Sergiu Mămăligă**, *Drepturile de autor și drepturile conexe Legea 293-XIII/1994*, Chișinău, 2000;
4. *Convenția de la Berna cu privire la protecția operelor literare și artistice, 09 septembrie 1886*;
5. *Legea cu privire la dreptul de autor și drepturile conexe (nr. 293-XIII/1994)*;
6. **Dorian Chiroșca**, *Dreptul proprietății intelectuale*, Chișinău, 2001;
7. *Tratate internaționale*, Chișinău, 1998;
8. **Roș Viorel**, *Dreptul proprietății intelectuale*, București, 2001;
9. *Analele științifice ale USM, seria "Științe socioumaniste"*, Chișinău, 2006;
10. *Codul Civil al Republicii Moldova*;
11. *ProBusiness*, Chișinău, 2005, nr. 1;
12. *Convenția de la Geneva din 1971*;
13. *Convenției de la Roma din 1961*;
14. *€CO*, Chișinău, 2007, nr. 124;
15. *Intellectus*, Chișinău, 2005, nr. 1.

Recomandat spre publicare: 09.12.2007.